Lieta Nr.A420366513
SKA-180/2016

L Ē M U M S

Rīgā 2016.gada 20.jūnijā

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments šādā sastāvā:

tiesnese I.Skultāne
tiesnese J.Briede
tiesnese R.Vīduša

rakstveida procesā izskatīja administratīvo lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz /pers. A/ pieteikumu par labvēlīga administratīvā akta izdošanu – vecuma pensijas piešķiršanu ar atvieglotiem noteikumiem kā personai, kura aprūpējusi bērnu invalīdu, sakarā ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras kasācijas sūdzību par Administratīvās apgabaltiesas 2015.gada 12.marta spriedumu.

Aprakstošā daļa

[1] Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra (turpmāk – aģentūra) pieteicējai /pers. A/ atteikusi piešķirt vecuma pensiju ar atvieglotiem noteikumiem kā personai, kura aprūpējusi bērnu invalīdu, jo pieteicēja nav vismaz astoņus gadus aprūpējusi bērnu, kurš līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai normatīvajos aktos noteiktā kārtībā vismaz astoņus gadus atzīts par bērnu ar invaliditāti. Administratīvais process aģentūrā noslēdzās ar 2013.gada 5.aprīļa lēmumu Nr.11-8/3322.

Pieteicēja vērsās administratīvajā tiesā.

[2] Izskatot lietu sakarā ar pieteicējas apelācijas sūdzību, Administratīvā apgabaltiesa ar 2015.gada 12.marta spriedumu pieteikumu apmierināja. Apgabaltiesas spriedums pamatots ar turpmāk minētajiem argumentiem.

[2.1] Pieteicējas dēls dzimis 1978.gada oktobrī. 1986.gada augustā septiņu gadu un desmit mēnešu vecumā viņam amputēts kreisais apakšdelms. Taču šāds veselības stāvoklis neatbilda PSRS Veselības aizsardzības ministrijas 1979.gada 14.decembra pavēlē Nr.1265 „Kārtība, kādā tiek izsniegts medicīniskais slēdziens bērniem invalīdiem līdz 16 gadu vecumam" (turpmāk – pavēle Nr.1265) noteiktajiem nosacījumiem bērna invalīda statusa noteikšanai. Pieteicējas dēlam invaliditāti varēja noteikt no 1990.gada 17.septembra, kad viņam bija 11 gadi, atbilstoši Latvijas Republikas Veselības aizsardzības ministrijas 1990.gada 17.septembra pavēlei Nr.214 „Par palīdzību bērniem invalīdiem" (turpmāk – pavēle Nr.214).

[2.2] Nav izskaidrojams likumdevēja mērķis laikā līdz 1990.gada 17.septembrim neatzīt bērnu, kuram amputēts apakšdelms, par invalīdu, kaut gan persona no 18 gadu vecuma ar tādu pašu anatomisko defektu jau tika atzīta par 3.grupas invalīdu.

[2.3] Papildu laiks, rūpes un emocionālā slodze radās gan tiem vecākiem, kuru bērniem invaliditāte bija konstatēta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, gan tiem vecākiem, kuru bērniem invaliditāte šādā veidā konstatēta nebija, taču invaliditāte faktiski ilgusi vairāk nekā astoņus gadus līdz pilngadības sasniegšanai. Līdz ar to nav pamata atšķirīgai attieksmei pret salīdzinošos apstākļos esošiem vecākiem, kas aprūpējuši bērnus ar īpašām vajadzībām, ievērojot arī Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91.pantā noteikto, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.

[2.4] Tā kā pieteicēja vairāk nekā astoņus gadus ir aprūpējusi dēlu, kuram bija pietiekoši nozīmīgi veselības traucējumi, atzīstams, ka bērna, kuram amputēts apakšdelms, aprūpei pieteicējai bija jāvelta lielākas rūpes salīdzinājumā ar tāda paša vecuma veseliem bērniem, jo bērna ar invaliditātes pazīmēm aprūpe pastāvīgi rada vecākiem paaugstinātu psiholoģisko slodzi, ierobežo darba un socializācijas iespējas.

Tas nozīmē, ka izskatāmajā lietā konstatējama no likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtās daļas izrietošo priekšnoteikumu pastāvēšana. Nav pieļaujama formāla apstrīdēto normu piemērošana, ignorējot faktiskos apstākļus, kas konkrētu gadījumu būtiski atšķir no citiem gadījumiem, kuros likumdevējs ir paredzējis noteiktu valsts varas izmantošanas veidu.

[2.5] Netipiskajos gadījumos ir tiesības atkāpties no tiesisko seku īstenošanas. Tā kā atteikums piešķirt valsts pensiju skar personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu, kas paredzēts Satversmes 109.pantā, pārsūdzētais iestādes lēmums ierobežo pieteicējas pamattiesības. Līdz ar to pieteicējas prasījums par labvēlīga administratīvā akta izdošanu pie apstākļa, ka pieteicējai bērna, kurš guvis traumu, aprūpei bija jāvelta tikpat lielas rūpes kā bērnam invalīdam, ir apmierināms.

[2.6] Pieteicēja lūgusi piešķirt vecuma pensiju ar atvieglotiem noteikumiem no 2011.gada 13.decembra. Šajā laikā likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtajā daļā bija nosacījums, ka personai bijis jāaprūpē bērnu invalīdu līdz astoņu gadu vecuma sasniegšanai.

Pieteicējas dēlam kreisais apakšdelms amputēts septiņu gadu un desmit mēnešu vecumā. Tas nozīmē, ka pieteicēja nav aprūpējusi līdz astoņu gadu vecuma sasniegšanai bērnu invalīdu. Bērna pēc apakšdelma amputācijas aprūpe nepilnus divus mēnešus nav pielīdzināma visam astoņu gadu aprūpes laikam, jo divi mēneši ir pārāk īss laiks, lai pieteicēju pielīdzinātu personām, kuras ilgstoši aprūpējušas bērnus invalīdus līdz astoņu gadu vecuma sasniegšanai.

Likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtās daļas tiesību norma redakcijā ar nosacījumu, ka bērna vecākam laikā, līdz bērns sasniedzis 18 gadu vecumu, ne mazāk kā astoņus gadus bijis jāaprūpē piecus vai vairāk bērnus vai bērnu, kurš normatīvajos aktos noteiktā kārtībā vismaz astoņus gadus bijis atzīts par bērnu ar invaliditāti, stājās spēkā no 2012.gada 18.jūlija. Līdz ar to pieteicējas tiesības uz vecuma pensiju ar atvieglotiem noteikumiem nevarēja būt noteiktas pirms šā datuma.

[3] Aģentūra par apgabaltiesas spriedumu iesniedza kasācijas sūdzību, norādot turpmāk minētos argumentus.

[3.1] Lai atbilstoši likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtajai daļai konstatētu, ka bērns ir bijis invalīds astoņus gadus, nepieciešams konstatēt, ka bērns normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ir bijis atzīts par invalīdu vai arī par tādu būtu atzīstams atbilstoši attiecīgajā laikā spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam (invaliditātes noteikšanas kritērijiem), jo saskaņā ar Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma 9.panta ceturto daļu normatīvajam aktam vai tā daļai nav atpakaļejoša spēka, izņemot likumā īpaši paredzētus gadījumus.

[3.2] Apgabaltiesa nepareizi interpretējusi likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturto daļu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2012.gada 18.jūlijam. Normā ar astoņu gadu termiņu domāts bērna invalīda vecums. Nozīme ir tam, ka bērns bija atzīts par invalīdu līdz astoņu gadu vecumam, nevis tam, cik ilgi līdz astoņu gadu vecumam bērns bija atzīts par invalīdu.

Pieteicējas dēlu par invalīdu līdz astoņu gadu vecumam nebija pamats atzīt, jo no 1978.gada 10.oktobra līdz 1986.gada 9.oktobrim normatīvie akti neparedzēja piešķirt invaliditāti bērnam, kuram noteikta tāda diagnoze kā pieteicējas dēlam.

[3.3] Apgabaltiesa nepamatoti atzinusi, ka pieteicējai ir tiesības uz pensiju no 2012.gada 18.jūlija, kad stājās spēkā likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtās daļas jaunā redakcija. Lai bērna ar invaliditāti vecāki varētu pensionēties saskaņā ar minēto tiesību normu redakcijā pēc 2012.gada 18.jūlija, bērnam līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai atbilstoši bērna aprūpes laikā spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem vismaz astoņus gadus jābūt atzītam par bērnu ar invaliditāti. Saskaņā ar normatīvajiem aktiem persona invaliditāti iegūst no dienas, kad tai ir noteikta invaliditāte, ko apliecina normatīvajos aktos noteiktā kārtībā izsniegts dokuments.

[3.4] Atbilstoši Ministru kabineta 2010.gada 28.decembra noteikumu Nr.1209 „Noteikumi par prognozējamas invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību" (turpmāk – noteikumi Nr.1209) 12.[1]punktam gadījumos, kad personas rīcībā nav medicīnisko dokumentu, kas apliecina bērnam noteiktu invaliditāti, persona varēja vērsties Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijā (turpmāk – komisija) ar iesniegumu par bērna līdz 18 gadu vecumam veselības stāvokļa atbilstību invaliditātes noteikšanas kritērijiem. Komisija ir izvērtējusi pieteicējas dēla medicīnisko dokumentāciju un attiecīgā laika invaliditāti reglamentējošos normatīvos aktus bērniem. Komisija sniedza atzinumu, ka pieteicējas dēla veselības stāvoklis līdz 1990.gada 17.septembrim neatbilda invalīda statusa noteikšanas nosacījumiem. Komisija atzinusi, ka pieteicējas dēlam līdz 18 gadu vecumam invaliditāte varēja būt noteikta mazāk nekā septiņus gadus.

[4] Pieteicēja par kasācijas sūdzību iesniedza paskaidrojumu, norādot, ka tiesas spriedums ir pamatots, bet kasācijas sūdzība – noraidāma.

Motīvu daļa

[5] Laikā, kad pieteicēja vērsās aģentūrā ar iesniegumu par vecuma pensijas ar atvieglotiem noteikumiem piešķiršanu, likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtās daļas spēkā esošā redakcija noteica, ka „tiesības uz vecuma pensiju piecus gadus pirms šā panta pirmajā daļā noteiktā vecuma sasniegšanas, ja apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 25 gadiem, ir bērna vecākam vai aizbildnim, kurš laika periodā, līdz bērns sasniedzis 18 gadu vecumu, ne mazāk kā astoņus gadus ir aprūpējis [..] bērnu, kurš normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā vismaz astoņus gadus ir bijis atzīts par bērnu ar invaliditāti".

Konkrētajā lietā strīds ir par to, vai ir izpildījies normā ietvertais kritērijs, ka pieteicējas dēls līdz 18 gadu vecumam *vismaz astoņus gadus ir bijis atzīts par bērnu ar invaliditāti normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.*

[6] Aģentūra norādījusi, ka šajā lietā vērtējamā periodā pastāvēja normatīvais regulējums bērna atzīšanai par invalīdu, taču pieteicējas dēla veselības stāvoklis neatbilda tiem invaliditātes noteikšanas kritērijiem bērniem, ko noteica pavēle Nr.1265, kas bija spēkā līdz 1990.gada 17.septembrim. Pieteicējas dēlam invaliditāti varēja noteikt atbilstoši pavēlei Nr.214 no 1990.gada 17.septembra, kad viņš jau bija sasniedzis 11 gadu 11 mēnešu un 7 dienu vecumu.

Savukārt apgabaltiesa, neraugoties uz secinājumu, ka likums formāli neparedz izdot adresātam labvēlīgu administratīvo aktu, konkrēto gadījumu atzinusi par netipisku gadījumu, kad tiesai ir tiesības atkāpties no tiesību normā paredzēto tiesisko seku īstenošanas un piemērot tādas sekas, kas konkrētajam gadījumam būtu adekvātas. Līdz ar to tiesa atzina, ka pieteikums ir apmierināms, jo pieteicējai dēla, kuram nozīmīgi veselības traucējumi un invaliditātes pazīmes bijušas kopš septiņu gadu un 10 mēnešu vecuma, aprūpei bija jāvelta tikpat lielas rūpes kā bērnam invalīdam. Interpretējot likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturto daļu, apgabaltiesa ir atsaukusies uz Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91.pantā ietverto vienlīdzības principu un 109.pantu.

[7] Augstākā tiesa turpmāk norādīto apsvērumu dēļ atzīst, ka šajā lietā atbilstoši Administratīvā procesa likuma 104.pantam ir pamats vērsties ar pieteikumu Satversmes tiesā, jo ir šaubas par lietā piemērojamās likuma normas atbilstību Satversmei. Lietā piemērojamajā tiesību normā – likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtajā daļā redakcijā, kas ir spēkā no 2012.gada 18.jūlija, – likumdevēja griba priekšlaicīgas pensijas piešķiršanu vecākam saistīt ar to normatīvo regulējumu, kas bērna aprūpes laikā noteica kārtību un kritērijus invaliditātes noteikšanai bērniem, ir skaidra un nepārprotama. Tas izriet gan no normas teksta, gan arī no Latvijas Republikas Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas un Labklājības ministrijas sniegtajām atbildēm uz Augstākās tiesas jautājumiem citā līdzīgā lietā, gatavojot kasācijas instances tiesas spriedumu (*administratīvajā lietā Nr.A420585211, Augstākās tiesas 2015.gada 14.aprīļa spriedums lietā Nr.SKA-68/2015*). Turklāt, ņemot vērā administratīvo tiesu tiesvedībā esošās līdzīgās lietas, nav pamata konkrēto gadījumu uzskatīt par netipisku. Līdz ar to administratīvā tiesa savas šaubas par piemērojamo likuma normu nevar novērst ar tās rīcībā esošajiem līdzekļiem.

[8] Augstākā tiesa savos nolēmumos jau iepriekš atzinusi, ka no Latvijas Republikas likumiem, kas regulējuši un regulē invaliditātes jautājumus no 1993.gada 1.janvāra (*1992.gada 29.septembra likums „Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību" un to nomainošais 2010.gada 20.maija Invaliditātes likums*), izriet, ka persona ar invaliditāti (invalīds) ir persona, kurai likumā paredzētajā kārtībā *ir noteikta* invaliditāte. Kritērijus, tostarp medicīniskās indikācijas invaliditātes noteikšanai noteic tiesību normas. Pilnvarotajām ārstniecības personām likumā noteiktajā kārtībā minētie kritēriji ir jākonstatē un jāpieņem lēmums par invaliditātes noteikšanu. No tiesiskā regulējuma izriet, ka ne katra slimība, trauma vai iedzimts defekts ir pamats invaliditātes noteikšanai.

Arī no PSRS tiesību normām, kas Latvijā bija spēkā un tika piemērotas iepriekšējā periodā, izrietēja, ka invaliditāte personai *tiek noteikta* atbilstoši tiesību normās ietvertajam regulējumam (*sk. Augstākās tiesas 2014.gada 30.janvāra sprieduma lietā Nr.SKA-57/2014 5.punktu, 2015.gada 14.aprīļa sprieduma lietā Nr.SKA-68/2015 8.punktu, 2015.gada 24.aprīļa sprieduma lietā Nr.SKA-196/2015 6.punktu*).

Izņēmums konstatējams attiecībā uz bērniem līdz 1979.gada 14.decembrim (kad spēkā stājās pavēle Nr.1265), kad bērniem līdz 16 gadu vecumam pat ar ļoti smagu veselības stāvokli invaliditāte vispār netika noteikta.

[9] Lai atvieglotu vecuma pensijas pieprasīšanu ar atvieglotiem noteikumiem tām personām, kuras likumā noteikto periodu aprūpējušas bērnu ar invaliditāti, bet kuram šis statuss likumā noteiktajā bērna aprūpes periodā nav bijis noteikts, kā arī ņemot vērā judikatūru, Ministru kabinets ar 2013.gada 23.aprīļa grozījumiem papildināja noteikumus Nr.1209 ar 12.[1]punktu (minētais punkts bija spēkā no 2013.gada 26.aprīļa līdz 2014.gada 31.decembrim), kas noteica kārtību, kādā izvērtējama bērna veselības stāvokļa atbilstība invaliditātes noteikšanas kritērijiem saistībā ar vecuma pensijas pieprasīšanu ar atvieglotiem noteikumiem gadījumā, ja bērnam līdz 16 gadu vecumam nav bijusi noteikta invaliditāte. Proti, atbilstoši minētajai normai gadījumos, kad personas rīcībā nav medicīnisku dokumentu par invaliditātes noteikšanu bērnam, tā var vērsties komisijā ar iesniegumu par bērna līdz 16 gadu vecumam veselības stāvokļa atbilstību invaliditātes noteikšanas kritērijiem.

Atbilstoši minētajam punktam komisija sniedza atzinumu par bērna atbilstību invaliditātes noteikšanas kritērijiem, kādi normatīvajos aktos bija paredzēti invaliditātes noteikšanai personas aprūpes laikā:

- līdz 1979.gada 13.decembrim atbilstoši 1956.gada instrukcijai;
- no 1979.gada 14.decembra līdz 1990.gada 16.septembrim atbilstoši pavēlei Nr.1265;
- no 1990.gada 17.septembra līdz 1999.gada 26.decembrim atbilstoši pavēlei Nr.214;
- no 1999.gada 27.decembra līdz 2003.gada 31.decembrim atbilstoši Latvijas Republikas Labklājības ministrijas 1999.gada 27.decembra rīkojumam Nr.424 „Par medicīniskajām indikācijām invaliditātes noteikšanai bērniem līdz 16 gadu vecumam" (turpmāk – rīkojums Nr.424).

[10] No lēmuma iepriekšējā punktā citētā noteikumu Nr.1209 12.[1]punkta redzams, ka laikā no 2013.gada 26.aprīļa līdz 2014.gada 31.decembrim tika pieļauta 1956.gada instrukcijas, kas noteica invaliditātes noteikšanas kritērijus personām no 16 gadu vecuma, piemērošana arī bērnu veselības stāvokļa līdz 1979.gada 13.decembrim atbilstības novērtēšanai.

Par 1956.gada instrukcijas piemērošanu, vērtējot bērna atbilstību invaliditātes noteikšanas kritērijiem, Augstākā tiesa citā lietā ir norādījusi, ka nav apšaubāms, ka tās spēkā esības laikā tā neattiecās uz bērniem līdz 16 gadu vecumam un ka vispārīgi normatīvais akts, kas noteic pieaugušu personu invaliditātes kritērijus, nav attiecināms uz bērniem, jo invaliditātes noteikšanas kritēriji bērniem un pieaugušiem atšķirās. Proti, bērniem, nosakot invaliditāti, tika vērtēts tikai veselības stāvoklis, savukārt pieaugušajiem arī darba spējas. Tā 1956.gada instrukcijā norādīts, ka invaliditāte tiek piešķirta personām, kas slimo ar hroniskām slimībām vai kurām ir anatomiskie defekti, tajos gadījumos, kad izveidotie organisma funkciju traucējumi neļauj izpildīt profesionālo darbu un, neskatoties uz ārstniecību, ieguva stabilu raksturu. Par pamatu invaliditātes grupas noteikšanai tiek uzskatīts stabils darbspēju traucējums, kas noved slimnieku pie nepieciešamības pārtraukt profesionālo darbu uz ilgu laiku vai būtiski mainīt darba apstākļus (*sk. Augstākās tiesas 2015.gada 30.jūnija sprieduma lietā Nr.SKA-487/2015 9.punktu*).

Vienlaikus Augstākā tiesa secināja, ka Ministru kabinets noteikumu Nr.1209 12.[1]3.1.apakšpunktā apzināti norādījis uz 1956.gada instrukcijas piemērošanu, vērtējot ikviena bērna iespējamo invaliditāti laikā līdz 1979.gada 13.decembrim, kad vēl nebija tiesiskā regulējuma par invaliditātes kritērijiem bērniem (*turpat*).

Taču no 2015.gada 1.janvāra noteikumu Nr.1209 vietā stājās spēkā Ministru kabineta 2014.gada 23.decembra noteikumi Nr.805 „Noteikumi par prognozējamas invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību" (turpmāk – noteikumi Nr.805), kuri vairs neparedzēja 1956.gada instrukcijas piemērošanu bērniem, vērtējot viņu veselības stāvokļa atbilstību invaliditātes noteikšanas kritērijiem laikā līdz 1979.gada 13.decembrim. Līdz ar to minēto noteikumu 24.3.apakšpunkts noteic vairs tikai atzinumu sniegšanu par bērnu veselības stāvokļa atbilstību invaliditātes noteikšanas kritērijiem laikā no 1979.gada 14.decembra, jo, kā Augstākajai tiesai paskaidrojusi Labklājības ministrija lietā Nr.A420585211, tikai no šī laika, kad stājās spēkā regulējums par invaliditātes noteikšanu bērniem, ir pamats uzskatīt, ka tika aprūpēts bērns ar invaliditāti.

[11] Kā jau izriet no iepriekš minētā, invaliditātes noteikšanas kārtību un kritērijus bērniem iepriekšējos laika posmos noteica secīgi pavēle Nr.1265 (no 1979.gada 14.decembra), pavēle Nr.214 (no 1990.gada 17.septembra) un rīkojums Nr.424 (no 1999.gada 27.decembra). Iepazīstoties ar šajos dokumentos ietverto slimību un patoloģisko stāvokļu uzskaitījumu, kas katrā attiecīgajā laika posmā ir bijis pamats bērna atzīšanai par invalīdu, secināms, ka pavēlē Nr.1265 ietverts daudz mazāks slimību un patoloģisko stāvokļu uzskaitījums, salīdzinot ar pavēli Nr.214 vai rīkojumu Nr.424. Iespējams, tas izskaidrojams ar valsts finanšu iespējām attiecīgi 1979., 1990. un 1999.gadā vai arī ar medicīnas zinātnes attīstību slimību diagnosticēšanā un identificēšanā. Taču salīdzinot šos dokumentus, ir arī redzams, ka, piemēram, pavēle Nr.1265 neietvēra tādas slimības vai patoloģiskos stāvokļus, kas bērnam bija konstatēti jau laikā līdz 1990.gada 17.septembrim un kuri tam palika nemainīgi turpmākos gadus un bija pamats invaliditātes noteikšanai atbilstoši pavēlei Nr.214 pēc minētā datuma.

No iepriekš minētā un administratīvo tiesu lietvedībā esošajām lietām secināms, ka, ja bērns līdz 1990.gada 17.septembrim bija pārsniedzis desmit gadu vecumu un līdz tam laikam viņam jau faktiski bija konstatēta, piemēram, vājdzirdība III vai IV pakāpē vai viņš bija piedzimis (vai ieguvis) ar anatomisku defektu – vienas rokas apakšdelma trūkumu –, ko pavēle Nr.1265 neparedzēja par invaliditātes noteikšanas kritēriju bērniem, šobrīd, kad bērna vecāks pretendē uz vecuma pensiju ar atvieglotiem noteikumiem, praksē veidojas situācijas, ka, lai arī pēc 1990.gada 17.septembra atbilstoši pavēlei Nr.214 bērnam invaliditāte bija piešķirta, nevar vairs izpildīties prasība par bērna atzīšanu par bērnu ar invaliditāti vismaz astoņus gadus atbilstoši bērna aprūpes laikā spēkā esošajos normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai.

Tā ir arī izskatāmajā lietā. Proti, pieteicējas dēlam, kas 1986.gadā septiņu gadu un desmit mēnešu vecumā zaudēja rokas apakšdelmu, atbilstoši pavēlei Nr.1265 nebija pamats noteikt invaliditāti. Invaliditāte ar to pašu defektu viņam varēja būt noteikta tikai pēc 1990.gada 17.septembra atbilstoši pavēlei Nr.214, kad pieteicējas dēls jau bija gandrīz divpadsmit gadus vecs. Proti, atbilstoši bērna aprūpes laikā spēkā esošajam normatīvajam regulējumam pieteicējas dēlu nebija pamats atzīt par bērnu ar invaliditāti vismaz astoņus gadus. Līdz ar to aģentūra atteica priekšlaicīgas pensijas piešķiršanu pieteicējai.

[12] Likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtā daļa ir pieņemta sociālā nodrošinājuma jomā. Līdz ar to atbilstoši Satversmes tiesas praksē atzītajam tā primāri jāvērtē Satversmes 109.panta kontekstā, pēc nepieciešamības to apskatot kopsakarā arī ar citām Satversmes normām (*sk. Satversmes tiesas 2016.gada 21.aprīļa sprieduma lietā Nr.2015-21-01 10.2.punktu*).

Satversmes 109.pants garantē iedzīvotājiem tiesības uz stabilu un prognozējamu, kā arī efektīvu, taisnīgu un ilgtspējīgu sociālās aizsardzības sistēmu, kura nodrošina samērīgus sociālos pakalpojumus. Lēmumi sociālo tiesību jomā tiek pieņemti, vadoties ne tik daudz no juridiskiem, bet vairāk no politiskiem apsvērumiem, kas savukārt atkarīgi no likumdevēja priekšstata par valsts sociālo pakalpojumu sniegšanas principiem un sabiedrības vai kādas tās daļas īpašas nepieciešamības pēc valsts palīdzības vai atbalsta. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka minētajā pantā noteikto pamattiesību īstenošanā likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, regulējot jautājumu par to, kāda veida sociālo nodrošinājumu un pēc kādiem kritērijiem tā vai cita personu grupa to saņems. Tomēr šī brīvība nav neierobežota. Tai robežas noteic Satversmes citas normas un no Satversmes izrietošie vispārējie tiesību principi (*sk. Satversmes tiesas 2010.gada 15.aprīļa sprieduma lietā Nr.2009-88-01 8.punktu; 2016.gada 21.aprīļa spieduma lietā Nr.2015-21-01*

12.punktu). Savukārt tiesu varai ir pienākums izvērtēt, vai likumdevējs ievērojis šīs rīcības brīvības robežas. Cita starpā tiesu varai ir pieļaujams pārbaudīt, vai, īstenojot sociālās tiesības, likumdevējs nav pārkāpis vispārējos tiesību principus. Likumdevējam sociālo tiesību īstenošanā ir jāievēro vispārējie tiesību principi, kas veido personas un valsts tiesisko attiecību pamatu (*sk. Satversmes tiesas 2006.gada 11.decembra sprieduma lietā Nr.2006-10-03 16.punktu*).

[13] Satversmes 91.pantā ietvertais vienlīdzības princips, kā to atzinusi Satversmes tiesa, liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez objektīva un saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav leģitīma mērķa vai ja nav samērīgas attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008.gada 29.decembra sprieduma lietā Nr.2008-37-03 7.punktu, 2010.gada 2.februāra sprieduma lietā Nr.2009?46?01 7.punktu*).

Lai pārbaudītu, vai ir ievērots vienlīdzības princips, vispirms jāsalīdzina divas situācijas, lai konstatētu, vai tās (pamatā) ir vienādas vai dažādas. Tad jākonstatē, vai attieksme attiecībā uz tām ir vai nav atšķirīga. Ja attiecībā uz vienādām situācijām attieksme ir atšķirīga, tad jānoskaidro, vai šī attieksme ir attaisnojama.

[14] Salīdzināšanai ir jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viens vai vairāki kopēji elementi ar pārbaudāmo situāciju. Turklāt kopējiem elementiem jābūt tādiem, kas pēc iespējas intensīvāk raksturotu abas situācijas. Turklāt raksturojošie elementi nosakāmi, balstoties uz saprātīgiem priekšstatiem un vērtējumiem.

Konkrētās lietas kontekstā, Augstākās tiesas ieskatā, pieteicējas situācija (pieteicēja pretendē uz priekšlaicīgu pensiju kā bērna invalīda māte, kuras bērns zaudējis vienas rokas apakšdelmu nepilnu astoņu gadu vecumā 1986.gadā, bet invaliditātes noteikšanas kritērijiem bērns ar šādu anatomisku defektu atbilda tikai no 1990.gada 17.septembra atbilstoši pavēlei Nr.214, kad bērnam jau bija turpat 12 gadi) salīdzināma ar tāda bērna invalīda vecāka situāciju, kas arī pieprasa priekšlaicīgu pensiju sakarā ar to, ka viņa bērns 1986.gadā triju gadu vecumā zaudējis rokas apakšdelmu un atbilstoši pavēlei Nr.214 no 1990.gada 17.septembra, kad bērnam bija septiņi gadi, viņam noteikta invaliditāte. Pieteicējas gadījumā priekšlaicīga pensija tiek atteikta, jo nav izpildījusies tiesību normā noteiktā prasība par bērna invalīda, kurš normatīvajos aktos noteiktā kārtībā līdz 18 gadu vecumam bijis atzīts par bērnu ar invaliditāti vismaz astoņus gadus, aprūpi. Taču otrajā gadījumā vecāks būs tiesīgs priekšlaicīgi pensionēties, jo bērns ar tādu pašu anatomisko defektu bijis atzīts par invalīdu vairāk nekā astoņus gadus. Tādējādi attieksme abās situācijās ir atšķirīga.

[15] Ja salīdzināmās situācijās attieksme ir atšķirīga, valstij tā ir jāpamato. Taču, Augstākās tiesas ieskatā, attiecībā uz priekšlaicīgas pensionēšanās tiesībām bērnu invalīdu vecākiem šādai atšķirīgai attieksmei nav saskatāms attaisnojums.

Iespējams, ka likumdevēja apsvērumi, likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtajā daļā vecāka tiesības uz priekšlaicīgu pensionēšanos saistot ar to normatīvo regulējumu, kas bērna aprūpes laikā noteica kārtību bērna atzīšanai par invalīdu, bija saistīti ar vēlmi vienkāršot pensiju piešķiršanas kārtību. Taču, ievērojot iepriekš šajā lēmumā izteiktos apsvērumus, ir šaubas, vai šāds risinājums ir atbilstošs un noved pie taisnīga rezultāta.

Augstākā tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka tiesību normas, kas noteic bērnu invalīdu vecāku tiesības uz priekšlaicīgu pensionēšanos, mērķis, ņemot vērā, ka bērna invalīda aprūpe pastāvīgi prasa no vecākiem paaugstinātu psiholoģisko slodzi, ierobežo darba un socializācijas iespējas, ir atlīdzināt vecākiem par pavadīto laiku, rūpēm, pienākumiem, uzmanību un emocionālo slodzi, kas veltīta bērna invalīda audzināšanai un aprūpei (*sk. Augstākās tiesas 2013.gada 7.maija sprieduma lietā Nr.SKA-307/2013 10.punktu*).

Šāds normas mērķis būtu attiecināms uz visiem vecākiem, kuri ir aprūpējuši bērnu invalīdu (ar tādu veselības stāvokli, kas atbilst invaliditātei), neatkarīgi no tā laika, kad bērns ir dzimis. Taču no šobrīd spēkā esošajā likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtajā daļā ietvertā kritērija priekšlaicīgas pensijas piešķiršanai – bērns normatīvajos aktos noteiktā kārtībā vismaz astoņus gadus ir bijis atzīts par bērnu ar invaliditāti – izriet, ka likumdevējs tiesības uz priekšlaicīgu pensionēšanos nav piešķīris visiem vecākiem, kuru bērnu veselības stāvoklis faktiski atbildis invaliditātes kritērijiem un kuriem līdz ar to ir bijusi paaugstināta emocionālā slodze un bijis vairāk laika un uzmanības jāvelta šādu bērnu audzināšanai un aprūpei (turklāt ņemot vērā, ka līdz 1979.gada 13.decembrim normatīvie akti vispār neparedzēja invaliditātes noteikšanu bērniem līdz 16 gadu vecumam), bet padarījis šo tiesību iegūšanu atkarīgu no bērna dzimšanas laika.

Tādējādi secināms, ka minētais kritērijs neatbilst Satversmes 91.pantā ietvertajam vienlīdzības principam, un līdz ar to arī apšaubāms, vai tas atbilst Satversmes 109.pantam.

[16] Augstākā tiesa neapšauba, ka tiesību normās ir jāparedz kārtība un kritēriji, pēc kuriem būtu izvērtējama bērna atbilstība invaliditātei, lemjot par vecāka tiesībām uz priekšlaicīgu pensionēšanos, taču šobrīd spēkā esošais regulējums nenoved pie taisnīga rezultāta. Regulējumu ir iespējams aizvietot ar tādu, kas nodrošinātu vienlīdzīgāku attieksmi pret vecākiem. Piemēram, nosakot, ka bērna veselības stāvokli Komisija vērtē, ņemot vērā bērna aprūpes laikā veiktos ierakstus medicīnas dokumentos, atbilstoši šobrīd (vai uz brīdi, kad bērns sasniedza 18 gadu vecumu) spēkā esošajiem kritērijiem invaliditātes noteikšanai bērniem.

[17] Ņemot vērā administratīvo tiesu tiesvedībā esošās lietas, atzīstot iepriekš minēto tiesību normu par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai, būtu pamats arī atzīt, ka šī norma nav spēkā no tās pieņemšanas brīža attiecībā uz tām personām, kuras ir vērsušās ar pieteikumu administratīvajā tiesā ar prasījumu par vecuma pensijas priekšlaicīgu piešķiršanu, tostarp uz pieteicēju šajā lietā.

[18] Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 104.panta otro daļu, ja tiesa uzskata, ka tiesību norma neatbilst Satversmei, tā tiesvedību lietā aptur un nosūta motivētu pieteikumu Satversmes tiesai.

Nolēmuma daļa

Pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 104.panta pirmo un otro daļu, 273.panta 4.punktu, 275.panta 6.punktu, 346.[1]panta pirmo daļu, Satversmes tiesas likuma 17.panta pirmās daļas 9.punktu, 19.[1]panta pirmās daļas 2.punktu un otro daļu, Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments

n o l ē m a

Iesniegt pieteikumu Satversmes tiesai par likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtajā daļā ietvertās normas daļas, ciktāl tā priekšlaicīgas

pensijas piešķiršanu saista ar noteikumu, ka aprūpējamais bērns normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā vismaz astoņus gadus ir bijis atzīts par bērnu ar invaliditāti, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantā ietvertajam vienlīdzības principam un 109.pantam.

Apturēt tiesvedību administratīvajā lietā, kas ierosināta, pamatojoties uz /pers. A/ pieteikumu par labvēlīga administratīvā akta izdošanu – vecuma pensijas piešķiršanu ar atvieglotiem noteikumiem kā personai, kura aprūpējusi bērnu invalīdu, līdz Satversmes tiesas nolēmuma spēkā stāšanās dienai.

Lēmums nav pārsūdzams.

Tiesnese	*(paraksts)*	I.Skultāne
Tiesnese	*(paraksts)*	J.Briede
Tiesnese	*(paraksts)*	R.Vīduša